

نظام مسائل و کاربردهای فناوری هوش مصنوعی در

اجتهاد

روح‌الله شمسی کوشکی *

امروزه با پیشرفت روزافزون کاربرد فناوری هوش مصنوعی؛ سیستم‌های مجهز به این فناوری، عملکردی شبیه عملکرد ذهن انسان را تجربه می‌کنند. در عصر کنونی، فناوری یادشده در حل بسیاری از معضلات و مشکلات پیچیده بشر نقش آفرینی مؤثری داشته است.

■ امکان اعتبارسنجی احادیث به صورت درصدی، بر اساس میزان قوت سند یا قراین مؤید آن و رتبه‌بندی آن‌ها؛

■ ایجاد تمایز میان روایات نقل به معنا و نقل به لفظ؛

■ تشکیل خانواده‌های حدیثی در موضوعات و مسائل گوناگون.

در زمینه اقوال

■ فشرده‌سازی و خلاصه‌سازی متون و تفصیل استدلالات کتب فقهی؛

■ کشف صحت انتساب آرا به وسیله تطبیق رأی با مؤلفه‌های فکری فرد یا تشخیص صحت انتساب کتب گوناگون فقهی به صاحبان‌شان با گردآوری قراین؛

■ امکان مقایسه و دسته‌بندی کلی اقوال گوناگون فقها در یک مسئله و اقتران‌یابی اقوال؛

■ امکان بیان سیر تطور تاریخی اقوال فقها در هر مسئله فقهی به صورت یک‌جا و منظم. در زمینه ادله

■ امکان بیان مدالیل گوناگون یک دلیل و موارد صحت تمسک به آن مدالیل در مسائل گوناگون؛

■ امکان تجمیع ادله گوناگون در هر مسئله فقهی.

● تحلیل اطلاعات

■ تفسیر روایات، ناظر بر شرایط تاریخی زمان صدور آن‌ها؛

■ قرینه‌یابی گسترده و سریع هوش مصنوعی در فهم ظهورات الفاظ؛

اندیشمندان اسلامی نیز همانند سایر دانشمندان، به دنبال راهکارهایی برای استفاده از قابلیت‌های این فناوری نوظهور در حل مسائل دینی هستند؛ براین اساس، اگر پیش از آن، بتوان برای فناوری هوش مصنوعی، کارکردی شبیه کارکرد ذهن فقیه در جریان استنباط احکام دین تصور کرد و پس از این، بتوان حجیت نتایج پردازش‌های هوش مصنوعی در حوزه استنباط احکام دینی را اثبات نمود، با توجه به سرعت، دقت و قدرت بسیار بالای این فناوری در مقایسه با دقت، سرعت و قدرت ذهن بشر در جمع‌آوری و پردازش داده‌ها، می‌توانیم از آن در جهت جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل آن‌ها در حوزه استنباط احکام شرعی استفاده کنیم. تا کنون برخی از مؤسسات اسلامی؛ از جمله مؤسسه تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی نور، کم‌وبیش از فناوری فوق در نرم‌افزارهای خود بهره برده‌اند؛ ولی وسعت کاربرد این فناوری و کم‌توجهی به استفاده از آن در علوم اسلامی؛ به‌ویژه در فرایند استنباط احکام شرعی، ما را به توضیح تفصیلی درباره‌ی کاربردهای هوش مصنوعی در این زمینه ترغیب می‌کند.

۱. کاربردهای هوش مصنوعی در فرایند کلی اجتهاد حکم شرعی

● جمع‌آوری اطلاعات

در زمینه اخبار

■ تعیین وثاقت یا سایر ویژگی‌های راوی به صورت درصدی بر مبنای آرای رجالیان؛

■ امکان تحلیل موضوعات، احکام و نتیجه‌گیری، بر اساس مؤلفه‌های مکاتب و مدارس گوناگون اجتهادی یا بر اساس مؤلفه‌های اجتهادی گوناگون نزد فقها؛

■ نتیجه‌گیری چند حکم متفاوت برای یک موضوع، بر اساس حالات و شرایط گوناگون آن موضوع؛

■ بیان یک مسئله فقهی یا اصولی با روش‌ها و طرح‌های گوناگون و زوایای ورود و خروج متعدد به بحث؛

■ نقش مؤثر هوش مصنوعی در کشف مقاصد الشریعه؛

■ نقش‌آفرینی این فناوری در کشف مرجحات باب تزاحم و تعارض؛

■ امکان بیان شهرت محقق در یک مسئله با ضریب و درصد عددی فتاوی‌اش مشهور؛

■ امکان بیان درصد کاربرد واژه‌های مفید معنای اجماع؛

■ قدرت ودقت هوش مصنوعی در کشف اجماعات مرکب در مسائل.

۲. کاربردهای هوش مصنوعی در زمینه موضوع شناسی

۱. نقش مؤثر هوش مصنوعی در کشف عرف‌های گوناگون: تشخیص عرف، به ظاهر امری ساده به نظر می‌رسد؛ ولی همواره

تشخیص عرف، به ظاهر امری ساده به نظر می‌رسد؛ ولی همواره در ساحت مصداق‌یابی و جزئی‌نگری جنجال‌برانگیز بوده است. در این میان، هوش مصنوعی با قدرت بسیار بالای پیمایشی خود در انواع عرف‌ها (تشخیص عرف مسامحی از غیر مسامحی، عرف طرد شده از خاص، عرف خاص زمانی از مکانی یا صنفی) می‌تواند نقش مهمی در موضوع‌شناسی ایفا کند

در ساحت مصداق‌یابی و جزئی‌نگری جنجال‌برانگیز بوده است. در این میان، هوش مصنوعی با قدرت بسیار بالای پیمایشی خود در انواع عرف‌ها (تشخیص عرف مسامحی از غیر مسامحی، عرف طرد شده از خاص، عرف خاص زمانی از مکانی یا صنفی) می‌تواند نقش مهمی در موضوع‌شناسی ایفا کند؛ چراکه تفاوت عرف، شرایط موضوع را در جوامع گوناگون متفاوت می‌کند و در کیفیت حکم اثر می‌گذارد.

۲. درک شرایط زمان و مکان و اثرگذاری آن بر تغییر موضوعات و تغییر حکم، توسط هوش مصنوعی: درک این مسئله از سوی بسیاری از مجتهدان به علت پیچیدگی، عملاً مغفول مانده است؛ برای نمونه، در خصوص «بیع خون» با وجود این‌که نص بر حرمت آن وجود دارد، فقها دایره موضوع آن را تضییق می‌کنند و آن را شامل خون در زمان کنونی نمی‌دانند؛ چراکه معتقدند بیع خون به این دلیل نهی شده است که در زمان صدور نهی، هیچ منفعت عقلایی برای خرید و فروش آن متصور نبود؛ ولی در زمان کنونی که منافع فراوانی دارد، خرید و فروش آن اشکالی ندارد.

۳. استفاده از هوش مصنوعی به عنوان

مختلف ممکن است بریک موضوع بارشود، کشف کند.

۵. نقش مؤثر هوش مصنوعی در کشف مرتکبات متشرعه در زمان‌ها و مکان‌های گوناگون و نیز کشف مرتکبات عقلا در خصوص موضوعات گوناگون.

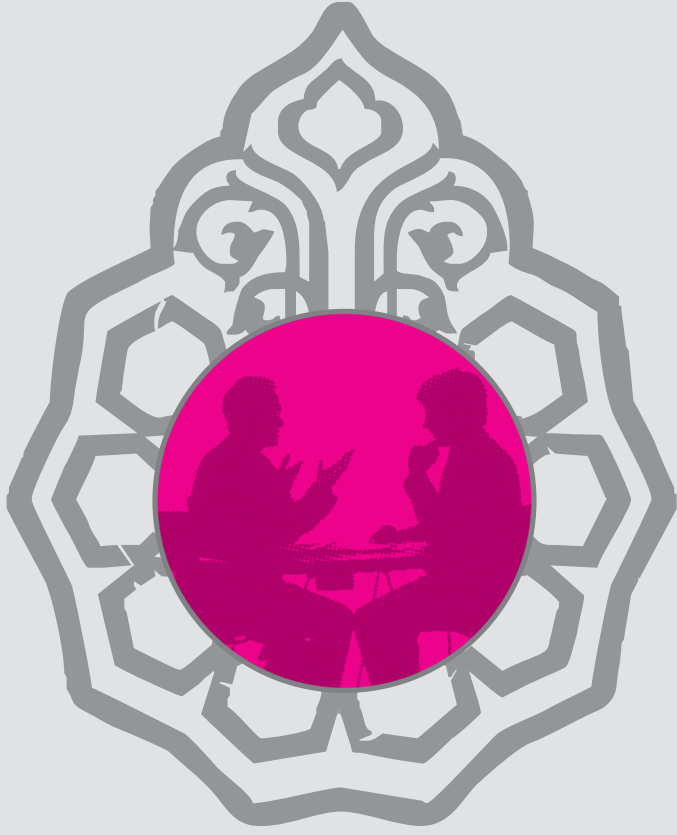
۶. نقش آفرینی هوش مصنوعی و ماشین‌های هوشمند در شناخت تبدل موضوعات و شناخت اسباب تبدل موضوعات، که تشخیص آن برای انسان به نوعی همراه با مشقت و دشواری است.

پی‌نوشت:

* پژوهشگر فقه و سیاست.

خبیره و کارشناس در تشخیص موضوع یا متعلق حکم: این مسئله؛ به‌ویژه در مواردی که خبره و کارشناس، تنها علم اجمالی به مسئله دارد و امکان تحصیل علم تفصیلی برای او وجود ندارد، بیشتر به چشم می‌آید، مانند موردی که پزشک صرفاً با تشخیص وجود ضرر روزه‌داری برای مریض به طور اجمالی، خوردن روزه را برای او تجویز می‌کند؛ درحالی‌که ممکن است هوش مصنوعی بتواند به طور معین روزهایی را که روزه برای او مضر است تعیین کند یا با در نظر گرفتن شرایط جسمانی بیمار، برنامه مشخصی برای روزه‌های روزه‌داری او ارائه کند.

۴. کشف عناوین ثانوی که بر موضوعات بار می‌شود: با توجه به گستردگی حیطة داده‌ها، هوش مصنوعی می‌تواند عناوین ثانوی را که در مکان‌ها، عرف‌ها و زمان‌های

گفت و گو

وگزارش